

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 264

Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler

(Sempozyum : 23-25 Mayıs 1997 • İskilip)

Yayına Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt Uyanık

ANKARA
1998

2. Arapzade Muhammed Nuri Efendi'nin Banet-Suat Kasidesi Şerhi Üzerine

Doç.Dr. Mehmet ÇAKIR

Değerli bilim adamları, aziz misafirler; önce, isimdeki ihtilafı düzeltmek istiyorum: Benim verdiğim Muhammed Emin Bin Muhammed Nuri ismi Muhammed Nuri olarak yazılmıştır, o Muhammed Emin Bin Muhammed Nuri olacak, yani, babası yazılmış, biz ise oğlundan söz edeceğiz; ama, babasından da söz edeceğiz, dedesinden de söz edeceğiz.

Kıymetli Hocam Mücteba Uğur Bey'e Allah acil şifalar versin inşallah, bana, sadece, İskilip Müftüsü Mehmet Emin'in Banet Suad Şehri üzerine, Peygamberimiz için yazılan Kaside Banet Suad üzerine yaptığı şerhi araştırmamı istemişti; fakat, bu araştırmayı yaparken, gördüm ki, birbirine ulama; yani, dede, oğul ve torun olarak üç ayrı alim çıktı karşıma. Şimdi, ben, bunlardan söz edeceğim; ama, önce, üzerinde yüzlerce şerh yapılmış olan bu Kasidenin mahiyeti hakkında size biraz bilgi vermek istiyorum.

قصيدة بانة سعاد / قصيدة البردة

(Suad Kaçtı / Bürde Kasidesi)

Baanat Suad: Ka'b b. Züheyr'in⁽¹⁾, af umuduyla Peygamberi (s.a.) ve Ashabını öven 58⁽²⁾ beyitlik kasidesidir.

İnşa Sebebi: İslâm Tarihçilerine göre Mekke Fethinden sonra İslâm'a karşı olan bazıları şehirden kaçıp dağlara sığınmışlardı. Ka'b ve kardeşi Büceyr de bunlardandı.

İki kardeş hayvanlarını otlatırken Büceyr, Medine neler olup bittiğini merak eder. 5-10 gün içinde geri dönerim diyerek küçük kardeşi Ka'bı hayvanlara bakmak üzere bırakır ve Medineye gelir. Birkaç gün şehrin havasını teneffüs ettikten sonra Huzura varıp müslüman olur.

(1) Ka'b, Muallaka Şairlerinden Züheyr b. Ebi Sülma'nın oğludur. Ka'b ve Kardeşi Büceyr, babaları gibi şair idiler, Hristiyan oldukları kanaati aygındır. Mekke'nin Fethinden sonra Peygamberi hicvedip kaçanlardandı. Bkz. Halebi, İnsanü'l-Uyun, c. 3, s. 238; Diyar Bekri, Hamis, c. 2, s. 121; Şeceresi için bkz. Üsdü'l-Gabe, c. 4, s. 340, 341.

(2) Kasidenin beyt sayısı 57-59 arasında değişmektedir. Ayrıca sözlerde de farklılıklar vardır. Bkz. Et-Tebrizi, Şerhu Kasideti Ka'b b. Zübeyr, s. 46, Tah. Fritz Krenkow, Beyrut, 1971.

Geri dönmek şöyle dursun, kardeşinin müslüman olduğunu ve Peygamberin Halkasından ayrılmadığını duyan Ka'b, küplere biner ve zehir zenberek bir mektup döşenir:

"Hey millet! Benden selam edin Büceyre!
"Yuh be! Senin hakkın var mı bunu demeye.
"Me'mun sana içirdi Şehadeti bir kadehle,
"Derken bir daha bir daha verdi ısrarla,
"Sonunda doğru yolu bırakıp Ona gittin,
"Nerelere gittin, tüm eşi dostu kahrettin.
"Gittiğin yolda ne zaman var ne baban?
"Ne de tanıdık bir yüz, herkes yaban?
"Umurumda değilsin, eğer dönmez isen eve.
"Uf olmuş bile demem artık düşsen de yere."⁽³⁾

Rasülüllah bunu duyunca derhal Ka'b hakkında "vur emri"⁽⁴⁾ çıkarır. Bundan sonra olanları öğrenmek için Ka'bın Kasidesini okumak yeter⁽⁵⁾:

Ölüm fermanını duyan Ka'b, çılgına döner. Kendi ifadesiyle "kime gitse kapılar yüzüne kapatılır"⁽⁶⁾. Kardeşinin perişanlığını duyan Büceyr Ka'ba bir mektup yazar ve gizlice Medineye gelip müslüman olmasını ister. "Peygamberin affetme ihtimalini de"⁽⁷⁾ ihmal etmez.

Ka'b, "Kurbağaların buram buram terlediği; Kervanların sıcaktan mola verip dinlendiği saatlerde" bir de "akşam serinliğinde gece karanlığında durup dinlenmeden yol alıp"⁽⁸⁾ Medineye gelir. Cüheyne ili bir tanıdık vasıtasıyla sabah namazında Peygamber mihrapta iken yanına sokulur. Elini eline verir, aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- Ya Rasülellah! Ka'b b. Zühery gelmiş!!! Senden aman dileyecek, tevbe edip müslüman olacak. Onu sana getirsem kabul eder misin!!!?

- Peki.

- Ka'b benim ya Rasülellah!??

Ashab-ı Kiram huzursuzlanır, kimisi silaha davranır, Peygamber sakin olmalarını işaret eder. Ka'b "Heyecandan ödü patlarcasına"⁽⁹⁾ uzun kaside-

(3) Ka'bın Kardeşi Büceyr'i eleştiren şiirinde rivayet farkları vardır. Bkz. İ. Hişam, Siret, c. s. 144; el-Hakim, Müstedrek, c. 3, s. 579, 583; İbni Seyyid, Uyunu'l-Eser, c. 2, s. 208.

(4) el-Hâkim, Müstedrek, c. 3, s. 579; İbni Esir, Üsdü'l-Gâbe, c. 4, s. 340, 341; Ebu'l-Fida, Sire, c. 3, s. 705; el-Kastalâni, el-Mevahib, c. 1, s. 221.

(5) Kasidenin, tarafından mısra mısra yapılan tercümesi bu bildirin sonunda verilmiştir.

(6) Kasidetü Ka'b, 35-36 beyt.

(7) Kaside, 39. beyt.

(8) Kaside, 29-31.

(9) Kaside, 42-43 beytler.

sini okur. Peygamber çok mutludur. Affettiği yüzünden ve davranışlarından bellidir. Kaside bitince, affettiğini herkese gösterircesine ayağa kalkar kaftanını çıkarır ve Ka'ba giydirir⁽¹⁰⁾. Az önce Silahlarına davranan Ashab-ı Kiramı, bu sefer büyük bir sevinç ve tebrik heyecanı sarmıştır.

Artık bundan böyle kasidesinin adı *Bürde*, Türkçe ifadesiyle⁽¹¹⁾ *Kasidesi* olacaktır.

BÜRDE/BANAT SUAD KASIDESİNİN RIVAYET SENEDİ

Bugün elimizde bulunan Kasidemini, biri ed-Dineveri (ö. 895/1489), İbni Hişam (ö. 218/833) ve İbni İshak'a dayanan (ö. 151/768); diğeri el-Cevaliki'den başlayıp Ka'bın torunlarına dayanan iki rivayet senedi vardır:

1. Ebu Mansur Mevhub b. Ahmed b. Muhammed İbni'l-Hudri'l-Cevaliki (ö. 539/144),

2. Ebu Zekeriyya Yahya b. Ali et-Tebrizi (ö. 502/1108),

3. Ebu Muhammed el-Hasen el-Cevheri (ö. 350/961),

4. Ebu Bekr Muhammed İbni'l-Abbasi el-Hazzez (ö/),

5. Ebu Bekr Muhammed İbnü'l-Enbari (ö. 328/939),

6. el-Enbari Babasından (ö. 304/916),

7. O, Abdullah İbnü Amr'dan, (?)

8. O, İbrahim İbnü'l-Münzir'den (ö. 236/850).

9. O, el-Haccac'tan, (?) (Ka'bın torununun çocuğu),

10. el-Haccac, Babası Zü'r-Rukaybe'den, (?) (Ka'bın torunu),

11. Zü'r-Rukaybe, babası Abdurrahman'dan, (?) (Ka'bın oğlu),

12. Abdurrahman, Babası Ka'b (ö. 26/646) b. ZÜheyr b. Ebi Sülma şeklinde⁽¹²⁾.

ŞERHLERİ

Kasidenin bu güne kadar *Şerhu Banet Suad* adı altında yüzlerce şerhi⁽¹³⁾

(10) Bürde/Kaftanın ne zaman giydirildiğinde farklı rivayetler var. Asım Köksal, c. 9, s. 49'da Kaside bitince; el-İstiab, c. 3, s. 1314'te 52. beyt (*peygamber bir nurdur aydınlatan*) okunca diyorlar.

(11) Bürde: Sözlük olarak siyah kare ve işlemeli üstlük demektir (es-Sıhah). İslâm Ansiklopedisinde Gece yorgan, gündüz üstlük olarak kullanılan yünlü bir giysi olarak tarif ediliyor. Prof.Dr. Saliğ Tuğ ise Kaftan olarak tercüme etmiş Bkz. M. Hamidullah, İslam Peygamberi, 730. prgr.

(12) Bkz. İbnü'l-Hatib et-Tebrizi, Şerhu Kasideti Banet Suad, Tah. F. Krenkow, Beyrut, 1971, s. 10 ve 48.

(13) M. Hamidullah İslam Peygamberi 730. paragrafta 20 kadar diyor. Bugün ise Bilgisayara geçmiş 42 şerh tesbit ettim. Ancak bir o kadar da bilgisayara yüklenmemiş şerh olduğunu sanıyorum. Nitekim İskilip Kazası Halk Kitaplığında yazma olarak birisi 1155'te istinsah edilmiş 1266 kayıt numaralı, şerhi koparılmış sadece metni kalmış; diğeri Nahifü Sü-

yapılmıştır. Arapzade Mehmed Emin'e gelene kadar⁽¹⁴⁾ Bürde adıyla⁽¹⁵⁾ yapılan şerhlerden en meşhurları tarih sırasına göre şunlardır:

İbnü'l-Enbari (328/939); et-Tebrizi (ö. 502/1108); Abdullatif el-Bağdadi (ö. 629/1231); el-Kasani (ö. 730/1330); İbnü Hişam en-Nahvi (ö. 761/1359); Abdullah en-Nükrekar (776/1374); el-Lahmi (ö. 790/1388), el-Firuzabadi (ö. 818/1415); Devletabadi (ö. 849/1445); Molla Hayreddin (Fatihin hocalarından) (ö. 883/1478); es-Suyuti (ö. 911/1505); İbnü Hacer el-Heysemi (973/1565); Ahmed el-Üsküdari (ö. 1171/1757); Muhammed b. Ömer el-İskilibi el-Hanefi (ö. 1213/1798'den sonra); İskilip Müftüsü Arapzade Muhammed Emin b. Muhammed Nuri (1302/1884'ten sonra).

TÜRK KÜLTÜRÜNDE İZ BIRAKAN ÜÇ İSKİLİPLİ DEDE, OĞUL ve TORUN

1. (Torun) Arapzade MUHAMMED EMİN b. Muhammed Nuri en-Nakşibendi (İskilip Müftüsü Arapzade Mehmet Efendi) (ö. 1884'ten sonra)
2. (Baba) Arapzade Muhammed Nuri b. Muhammed b. Ömer (ö. 1880'lü yıllar)
3. (Dede) MUHAMMED b. Ömer el-İskilibi (ö. 1798'den sonra)

1. MEHMET EMİN Hayatı ve Eserleri

İskilip, *Türk Kültüründe İz Birakan Alimler Sempozyumunda* benim asıl konum, *İskilip Müftüsü Arapzade Mehmed Emin en-Nakşibendi* ve Ka'b b. Züheyr'in meşhur kasidesine yaptığı matbu şerhi (*Banet Suad*) idi. Kitabında yazarın hayatı tahsili hakkında bilgi verilmiyordu. Eserin önsözünde kendisini sadece Arapzade Mehmed Emin en-Nakşibendi olarak takdim ediyordu. Baba adını ise (Muhammed Nuri) başka bir matbu eseri (*Tenviru'l-*

leyman Abdurrahman'a ait 1186 numarada kayıtlı 6 varaklık bir tahmis olmak üzere iki; Çorum Hasan Paşa Kütüphanesinde ise Gınai imzalı 2103/6; Mustafa Zühdü Ahıskalı, 626/1; Bilali Ahmed b. Mustafa'ya ait 568/2; İsimli 577 no'da kayıtlı toplam dört yazma bilgisayar kayıtlarında yoktur; Muhammed b. Ömer el-İskilibi'ye ait 605/6 da kayıtlı şerh ise yanlışlıkla İskilip Müftüsü Arapzade Mehmet Eminine nisbet edilmiştir.

- (14) Bu tarihten sonra Osmanlıca ve Türkçe tercüme yapılmıştır. Ayrıca Kasideye tahmisler, teştirler ve haşiyeler yapılmıştır. Anonim şerhler de vardır: eş-Şeyh Abdullah Alaud-din ed-Dehlevi (ö. 1314/1896), Osmanlıca yorumlu, 16 sayfa; Sezai Karakoç, Üç Kaside, Fatih Yayınevi, İst. 1967, Türkçe Tercüme; İsmail Kaya, Bürde Kasidesi, Madve Yayınları, İst. 1986, Türkçe yorumlu tercüme ve şerh.
- (15) Bürde adıyla diyoruz; zira, rüyasında Peygamber (s.a.v.) tarafından bürde ile taltif edildiği için felç hastalığından kurtulduğu söylenen el-Busiri'nin, *أمن تلذو جيران بلدي مسلم* şeklinde başlayan 150 beytlik meşhur kasidesine de Bürde denmiştir. Kaside-i Bürde adı ile yapılan yüzlerce şerhin küme ait olduğu ancak yazmayı bizzat tedkik edince anlaşılabilir. Nitekim, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesinde Kaside-i Bürde Şerhi adı altında önce el-Busiri'nin sonra Ka'bın, en sonunda da Tacüddin es-Sübki'nin (ö. 1369/1949) Kaside-i Münfericesi bir kitap halinde ardarda yazılmıştır. Kayıt Nu. 605/5.

Ahkam'ın önsözünden öğreniyoruz. İskilip Nüfus kayıtlarında ise adı var fakat doğum ve ölüm tarihleri zikredilmiyordu⁽¹⁶⁾.

Söz konusu Şerhin basım tarihinden yazarın 1302/1884 yıllarında sağ olduğunu öğreniyoruz. Ne Çorum Hasan Paşa ne de İskilip Halk Kütüphanesinde eserin yazmasına rastlanamadı. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi Yazmalar bölümünde 605 numarada kayıtlı yazma eserin cild kapağında Osmanlıca olarak Arapzade İskilip Müftüsü adı yer almakla beraber, araştırmamız sonucunda eserin, İskilip Müftüsü Arapzade Mehmed Emin'e değil, Ondan yüz yıl kadar önce yaşamış olan İskilipli Muhammed b. Ömer'e ait olduğu inceleme sonunda anlaşılmıştır.

Mehmed Emin'e ait matbu eserle, *Muhammed b. Ömer*'e ait yazma eser arasındaki büyük benzerliklerden, ayrıca her ikisinin de İskilipli olmasından yola çıkarak bu iki alimin akraba olabileceğini düşündük ve araştırmamızı Muhammed b. Ömer ağırlıklı olarak sürdürmeye karar verdik. Bu iki alim akraba iseler, baba oğul mu yoksa dede torun mu idiler. Yüz yıllık bir zaman farkı dede oğul'dan çok, dede torun olma ihtimalini arttırıyordu. Ayrıca Mehmed Emin'in baba adında *Nuri* sıfatı vardı.

Babası

Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi Yazmalar bölümünde yaptığımız bir araştırma esnasında 4900/3 kayıtlı 9 varaklık *el-Eminiyye* adlı risale adındaki kopukluk düğümünü çözdü. İsviçre sanatıyla ilgili Risalede yazar kendisinden söz etmiyor fakat önsözünde bu risaleyi sevgili oğlu *Emin için yazdığını* söylüyordu. Risalenin kapağında ise sol üst köşede karakter itibarıyla Çorum Müftülerinden Müftüzade Hattat Ahmed Feyziye (1839/1909) ait olduğunu sandığımız⁽¹⁷⁾ Arapça yazıda:

هذه رسالة في الاستعارة المسماة بالأمنية للفاضل العلامة عرب زاده محمد نوري الاسكليبي سلمه الله الباري
وقد توجده في عصره أستاذ محمد أفندي الاسكليبي.

el-Eminiyye adlı bu risale, değerli bilim adamı *Arapzade İskilipli Muhammed Nuri'ye aittir*. İskilipli Mehmed Hoca Efendi, Allah selamet versin kendi çağının yeganesi idi. Yazısından *Mehmet Nuri'nin*, *Mehmet Emin'in babası* olduğu anlaşılmaktadır.

(16) Arapzadeler Dededen toruna ilimle öğretimle meşgul olmuşlar. Mehmet Emin'den itibaren İskilip yönetimine de katkıda bulunmuşlardır: Mehmet Emin'in oğlu Mehmet Nuri (ö. 1923) İskilip Belediye Başkanı idi. Torunu Nurettin Tanay (sağ) İskilip Lisesinde coğrafya öğretmeni; Yine torunlardan halen İskilip'te mukim Muzaffer Tanay, İstanbul'da mukim (Şaşkın Bakkal/Büyük Ada ?) Aliyye Kavaklıoğlu anında yaşlı bir haladan ve adresinden söz ettiyse de mektup ve adres bulunamadı.

(17) Yazmanı içi muhtemelen müellife ait, fakat kapaktaki yazı karakteri Çorum Kütüphanesi yazmalarında bir çok imzası bulunan Ahmet Feyzinin yazısına çok benziyor. Nitekim Muhammed b. Ömer'in eserini istinsah eden de kendisidir.

ESERLERİ

1. Banet Suad, Bahriye Matbaası, 1302, İst.
2. Tenviru'l-Ahkam, Amire Mat. İst.

2. Arapzade Muhammed Nuri

Yukarıdaki kapak notundan Mehmet Nuri'nin, İskilipli Arapzade ailesinden olduğu, Babası Muhammed b. Ömer gibi medresede hocalık yaptığı anlaşılmaktadır. Hayatı hakkında başka bilgiye ulaşamadık⁽¹⁸⁾. Arapçadaki İstiare sanatını anlatan bu küçük risaleyi, Eminiyye adından da anlaşılacağı üzere oğlu Emin için kaleme almıştı. Önsözünde şöyle diyor:

فلما وهب لي ربي على الكبر ولدا ذكيا صار اسمه فخر الأيام سميّاً. ومن ثمة وجدته لفهم العلوم قابلاً واستأهل بأن يُدعى ويُلقب محمداً أميناً. جعله الله أميناً للفقهاء كما جعلهم للرسول أمناء واتضح لي أن أجمع له من الكلام ما يعين بطرق مختلفة أداة المرام ويفيد حقائق الاستعارات ويعيد فوائد المجاز ودقائق الكنايات ألفته مرتباً على ثلاثة أبوابٍ ومتضمناً المنافع لأولي الألباب. الباب الأول...

İleri yaşında Allah bana zeki bir oğul bağışladı. Adı da Fahrü'l-enama adaş oldu. Ayrıca kendisini ilme yetenekli ve Muhammed emin adına layık olacak diye düşündüm. Allah fukahayı nasıl Peyğamberlerin güvencesi kıldıysa oğlum da fukahanın emini/güvencesi yapar inşaallah. İşin özü şu ki, oğlum için söz sanatleri konusunda birşeyler derlemeyi düşündüm. Meramını değişik biçimlerde ifade edebilme kabiliyetine yardımcı olmak üzere, istiare sanatının özünü, mecaz ve kinaye sanatlerinin önemini ve inceliklerini gösterecek olan şu risaleyi diğer heveslilerin de faydalanabileceğini düşünerek üç bölüm halinde kaleme aldım. Birinci Bölüm...".

Muhammed Nuri'nin er-Risaletü'l-Eminiyye adlı bu eseri basılmamıştır. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi Yazmalar Bölümünde 4900/3'te kayıtlıdır⁽¹⁹⁾.

3. Muhammed b. Ömer el-İskilibi

Yazarın hayatı ve tahsili hakkında ayrıntılı bilgi edinemedik. Ancak, Çorum İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi genel bilgisayar kayıtlarında *Kaşifu'l-Müşkilat* adlı eserinin müellif nüshasından Muhammed b. Ömer'in 1213/1798 yıllarında sağ olduğu ve Arapzade Mehmed Eminden yaklaşık yüz sene önce yaşadığı anlaşılıyor. Sitayişle bahsettiği İskilip Müftüsü Meh-

(18) Çorum Kütüphanesindeki icazetnamelerde biri Kayserili diğeri iki Mehmet Nuri varsa da hiçbirisi İskilibi ve Arapzade olarak tanımlanmıyor.

(19) Araştırmacı Yazar Kamil Şahin, İslâm Ansiklopedisinde yayınlanan Ahmet Feyzi ile ilgili maddesinde bu eserin Mehmet Emin'e ait olduğunu söylüyor?

met Hilmi (?) zamanında müderrisi idi. İskilibe dışardan gelip yerleşmiştiği ve müderris olduğu kesin. Ancak, müderris olarak mı tayin edilmişti burası meçhul.

Şerhu Banet Suad adlı yazma eserinin önsözünde şöyle diyor:

لما استوطنت هذه البلدة سألتني بعض الطلاب بتعليم قصيدة البردة التي كانت لكعب بن زهير بي أبي سلمى في مدح أفضل الورى ولم أجد شرحا في حل تراكيبيها ولا ورقة في الكشف نُكَّتْ أساليبيها فأردتُ بقرحة من استمداد اللغة أن أكتب شرحا يُزيل الأستار عن مُخدرات مبانيتها ويُبرز البراقع عن وجوه معانيها... فأخرجتُ ذلك الشرح إلى التبييض من تسويده فجعلته تحفة إلى حضرته... أعني به السيد محمد حلمي المفتي أفندي أدامه الله بالعز الأبدى... ولعله ينظر إليه بعين القبول...

Bu yöreye yerleştikten sonra bazı öğrenciler benden Ka'b...ın Kainatın Efen-disini metheden Kaside-i Bürdesini okutmamı istediler. Ne cümlelerini çözecek bir şerh, ne de üslubundaki nükteleri açacak bir yazı bulabildim. Derken sözlük yardımıyla kasidenin bazı pürüzlü cümle yapıları altında yatan mana esrarını çözmeye, anlamı zedeleyen bazı düşmeleri tamamlamaya yönelik bir şerh yazmaya karar verdim... Sonra bu şerhi temize çekip müftü Mehmet Hilmi Beyefendi hazretlerine sundum... İnşallah kabul buyururlar..." sözlerinden Muhammed b. Ömer'in, 18. yüzyılın ilk yarısında İskilib'e gelip yerleştiği ve kullandığı *ba'zu't-tullab/bazı yüksek okul öğrencileri* teriminden kendisinin bir *yüksek okul hocası/müderris* olduğu, ve eserini zamanın müftüsü Mehmet Hilmi Beye hediye ettiği anlaşılıyor.

Aslına gelince, Arapça olarak kaleme aldığı eserinde ancak yabancıların yapabileceği bazı sürçmeleri var: *Risale* yerine *name*, *bazu'l-fudalai* yerine *ba'zun mine'l-fudalai* demesi Türk asıllı olabileceğini düşündürüyor. Ancak bu iki sürçmenin müstensih hatası olma ihtimali yüksektir. Zira sürçme tekrarlanmıyor. Arapçaya hakimiyeti yazarın Arap olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Torunu Mehmet Hilmi, eserlerinde kendisinden söz etmese de? *Muhammed b. Ömer, Muhammed Nuri'nin Babası, Mehmet Hilmi'nin de dedesidir.*

ESERLERİ

1. Tercümetü Nuhbetü'l-Fiker li'l-Askalanı (İst.Ü.Mrk.Ktp.Yazma No. 1668)
2. Risale fi Taksimi'l-Hadis (12 sayfa, Gazi Hüsrev Begova Bibliothéque, Sarayova, no. 1401/4).
3. Kaşifu'l-Müşkilat (Kültür Bakanlığı, Tire Ktb. Necip Paşa Vakfı Bölümü, No. 273).

4. Şerhu Kasideti Banüt Suad (Çorum. H. Paşa Ktp. Yazma, No. 605/5; Süleymaniye Nafiz Paşa Böl. No. 979).

Muhammed b. Ömer'in Ka'bın kasidesine yaptığı Arapça şerh, basılmamıştır⁽²⁰⁾.

İki Eserin (Şerhü Banet Suad ve Banet Suad) Mukayesesi

Aslında Torun, dedeyi müfredat ve Arapça yorum olarak aynen tekrarlamıştır. Yaptığı yenilik ise Arapça yoruma Türkçe yorum ile bazı tasavvufi görüş ve serüvenler eklemiş olmasıdır. Ancak her iki eserin önsözlerinde bize ve geleceğe ışık tutacak birtakım toplumsal rahatsızlıklar sergilenmektedir. Mukayeseyi bu bakımdan zaruri buluyorum.

1. Şerhü Banet Suad'ın Özellikleri

Muhammed b. Ömer'in yaptığı şerh, (*Şerhu Kasîdeti Bânet Suâd*) otuz yedi sayfadan ibarettir. Eser, iki sayfalık bir önsöz ile başlıyor, beyitlerin açıklanması ile devam ediyor ve ketebe ile son buluyor. Dili Arapçadır⁽²¹⁾.

Çok basit fakat istikrarlı bir işleme yöntemi var: Önce *beyit*, sonra Arapçadan. Arapçaya *müfredat* veriliyor. Bunu *ve'l-Mana* diyerek *yorum* izliyor.

Anlamlı Bir Önsöz

Muhammed b. Ömer, hamdeleden sonra kendini tanııyor. İskilibe yerleşikten ve şerhinin gerekçesini kısaca belirttikten sonra yaşadığı asrın bir değerlendirmesini yapıyor:

"İlme itibar kalmadı ilim adamına da. İleriyi gören yok. İlim unutulmuştu. Hatta çamur atıla atıla bir zaman gelmiş ağza bile alınmaz olmuştur. Sonunda ilim, hicranla köşesine çekildi. Kitapları örümcekler bağlamıştı. Ben bu ortamda ilim tahsil ederken çok zorluklarla karşılaştım: Zira benim gençliğime tekaddüm eden yıllarda ilim ve amel o derece hastaydılar ki kırmıldamaya mecalleri yoktu. Dökülüyorlardı. İlim tahsil etmek beyhude hatta bir ayıp haline gelmişti. İlim adamları da lüzumsuz varlıklar sayılıyordu.

(20) Torunu İskilip Müftüsü Mehmet Emin Efendi, Dedesinin Arapça şerhini, tasavvufi görüşlerini ön plana çıkarmak suretiyle kendi adıyla Arapça-Osmanlıca bastırmıştır.

(21) Yazma nüsha Çorum Hasan Paşa Ktb. 605 noda kayıtlıdır. Eseri istinsah eden hattat Ahmed Feyzi Çorumî, (ö. 1909) yazmanın ketebesine tarih atmamış. Aslından mı kopyesinden mi istinsah etti bilemiyoruz. Ancak, Çorum ilinin, tüm eserlerini 1265-1310/1848-1892 arasında 44 yıllık bir zaman dilimi içinde yazdığı ve İskilip müftüsü *Arapzade Mehmed Emin*'in çağdaşı olduğu düşünülürse, müftü kanalıyla aslından istinsah edilmiş olabilir.

Söz konusu eserin *Hilmi Bey*'e sunulan müellif nüshasına rastlanamadı. Yazma, Çorum ve İskilip kütüphanesinde başka bir yazma ile birlikte ciltlenmiş olabilir. Belki de Müftü Hilmi Bey'in torunlarının birinde.

Derken halk ilimden de ilim adamından da nefret eder hale gelmişti. Hani karga gül ve gülcüden nefret edermiş ya işte öyle bir şey.

Bir beyit:

Zâğ çûn nefret ez bûy-u gül bûd,
Nefreteş ez sohbet-i bülbül bûd.

*Karga gül kokusundan nefret edermiş,
Sebebi de bülbülün güle muhabbetiymiş.*

İşte bu nedenle ben, şirin görünme sevdasından vazgeçip uzleti tercih ettim.

Derken Allah bana *Başkanımızla* tanışmayı nasıbetledi. Yani, ilim sahibi, çok değerli, İslâm'ı korumaya çalışan, dine ve mazluma destek olup arka çıkan, bilimin şerefini kurtarıp, cehaletin mezarını kazan, yoksulun kolu kandı, ulamanın ilgi odağı, dini müşkilatın uzmanı *Müftümüz Mehmet Hilmi Beyefendi*yi kastediyorum. Allah şerefini daim eylesin! Allah onu tükenmez lutfuna mazhar eylesin! Allah, ilim erbabını muteber, fitnecileri de muğber eylesin!

Sonunda sevinç ve itibar güneşimiz doğu da *Allah'a şükür* diyebildik.

Bir beyit:

بدرُ المالك من لآءِ عزته Yöremize Ay doğdu, şeref geldi, şan geldi.
زُوجُ أيامنا صارتُ به بدرًا Zenciler bile sayesinde Onun, ay oldu bay oldu.

Karaladığım bu şehri temize çektim. Paketleyip amirim, umudum Müftü Bey'e takdim ettim. İnşallah kendileri kabul buyururlar."

2. Banet Suad'ın Özellikleri

Torun Arapzade Mehmet Emin'in eseri (Bânet Suâd⁽²²⁾) matbudur. Kitap: kapak, önsöz, şerh ve fihrist olmak üzere 88 sayfa. Yazı eb'adı: 10x17.

Muhammed b. Ömer'in basit ve istikrarlı işleme yöntemine mukabil *Torun Mehmed Emin* oldukça istikrarsızdır. Arapzade 20 beyitte müfredatı Arapça+Türkçe olarak karışık verdiği halde, sonraki beyitlerde *dedesinin Arapça müfredatını ve Arapça yorumunu aynen tekrar ediyor*. Buna sadece *ya'ni* diyerek Türkçe yorum ile varsa diğer tasavvufi görüşlerini ekliyor.

(22) Mehmet Emin'in eseri de bir şerh olduğu halde, Şerh kaydı yoktur?

Önsözü

Torun, önsözünde de dedeyi taklid ediyor. Farklı olan, zaman ve şartlar: *Dede*, yazım *gerekçesi* olarak *öğrencilerin*, torun ise *dostların* talebini öne sürüyor.

Dede, eseri Müftü Beye "*inşallah makbule geçer*" ifadeleriyle takdim ederken, *torun* ise, basım müsadesi için Abdülhamid Han ile Zamanın defterdarına anlaşılması son derece zor ve ağdalı ifadelerle iltifatlar ediyor:

"Avatıf-ı cihanşumül cenab-ı Padişahidenümid-i vasik budur ki, bu tuhfe-i acizi lutfen nazar-ı hüsn-ü kabüle mukarenet ve dâiy-i sıdk-i râî, iltifat-ı mekarim-i hüsvânîye kesb-i liyaketle mesrur ve şadan ve ağây-ı müşarün ileyh hazretleri ale't-tevâli zikr-i cemile mazhar olarak ân be ân te-zâyüd-ü mahasin-i teveccühat-ı seniyye ile fâikü'l-ıkrân buyurulur."

Dede, "faydalanacak bir eser bulamadım ama sözlük yardımıyla şerhettim..." derken; *torun*, "Efendimiz hazretlerinin hâk-i pây-ı risaletpenahilerine takdim ve vaki olan hatîfâtının affını istirham buyurdukları beyanına acizane ibtidâr ve saniyen *Kasîde-i mübarekenin min gayr-i had şerh ve izahına ictisar ederiz*" diyerek ağdalı ifadelerin ardına gizleniyor.

Kasidenin söyleniş sebebi ile ilgili farklılıklar

Kasidenin söyleniş sebebinde taklid daha da belirginleşiyor:

Dede diyor ki: "Rivayete göre Ka'b b. Züheyr, kardeşi Büceyr ile koyun güdüyorlarmış, birgün Büceyr kendisine demiş ki: *Birader! sen koyunlarımıza bakar ol. Ben, Kureyş Kabilesi içinde çıkıp da peygamberlik iddiasında bulunan şu adama gitmek ve hangi emir ve yasaklarla gönderilmiş, hangi delile istinaden önceki dini neshediyormuş doğrusu merak ediyorum...*"

Torun abartıyor: "...Sıytü nübüvvet aleme münteşir olmakla büyük biraderi bulunan Büceyr, küçük biraderi olan Ka'ba hitaben buyurmuşlar ki: *ey benim nuru ayınım! karındaşım! âbâ ve ecdadımızdan rivayet olunan, Tevrat ve İncil-i şeriflerde evsaf-ı hamîde ve ahlak-ı pesendîdesi beyan kılınan, Mekke-i Mükerrermede doğup, Medine-i Münevvereye hicret buyuracak olan nebiyy-i âhir zaman, ve hakkında levlâke levlâk, lemâ halaktü'l-eflâk buyurulan neyy-i zîşan belki bu zât-ı âlikadirdir, ve bunun dinine girip ümmet olmak pek büyük nimettir. İşte sıyt-ı nübüvvet âlemi tutmuştur. Medine ise buraya birkaç günlük yoldur. Sen, bu ganem ve sair emvalimizi muhafaza eyle. Beş on gün zarfında ben oraya gidip ol zat-ı âli kadrin meclis-i şerifleriyle teşrif edeyim. Hal ve ahval-i nebeviyyelerini ve mucize-i bâhirelerini göreyim. Kütüb-ü münezzelede mübeyyen olan evsaf ile mevsuf mudur? kangı emir ve nehiy ile ba's olunmuştur? edyan-ı sâbıkayı kangı delil ile nesh buyurmuştur? buralarını tasdik edip geleyim...*"

Dede gerçekçi: "...Varıp huzur-u Rasûlullah'a girdi. Peygamber, kendisine İslâm'ı arzetti Buceyr de tereddütsüz kabul etti. Derken bu haber Ka'ba ulaştı. Kardeşine hitaben cahilâne ifadelerle dolu son derece ağır ve dokunaklı bir şiir döşendi⁽²³⁾. Peygamber aleyhi's-salatü ve's-selam onun bu demecini duyunca: Ka'ba rastlarsanız öldürün diyerek ölümünü ferman etti..."

Torun abartılı "...dedikte, bu surette Ka'b dahi نعم ياسيدي ليك، الأمر في يدك⁽²⁴⁾ deyüp muma ileyh Buceyr, Ka'b ile vedadan çend gün mürürunda (yedi gün sonra) hace-i kainat ve hulasa-i mevcudat seydidü'l-beşer ve şefu ruzi mahşer s.a.v. efendimiz hazretlerinin hak-i pâ-y-i risaletpenâhilerine yüz sürüp bilâ tevakkuf ورسوله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله kelimeteyn-i mübareketeynini ityan (iki mübarek cümleyi söylemek) ve İslâm-ı ezelisini izhar ve ilan etmiştir. Bahr-ı envar-ı nebeviyye nuruyla münevver ve mustağrak ve tefekkür-ü baht-ı yezdanda müstehtlik olup rûzü şeb bezm-i risaletpenahiye mülazemet idüp kalb-i şeriflerinde ne hubb-ü mal ve menal ve ne hubb-u evlad kalmıştır. Ka'b ise garındaşının kelimesine intizar ve âyende ve ruvendeden (gidip gelenlerden) istifsar itmiş ise de bir günâ haber alamayıp ancak garındaşı hazreti Buceyrin, Sultanu'l-Enbiya ve burhanu'l asfya habib-i Huda s.a.v. Efendimiz hazretlerinin meclis-i füyûzat efzâlarından bir an münfek olmadığını istihbar edince, hazret-i Buceyre hitaben haşa sümme haşa meshur olup orada kalmış mel'lini inbâen (asalaklığını ifade etmek üzere) kendisi fasih ve belîğ, şair ve mahir bulunduğu rekiketü'l-maânî hulâfu'l-mbânî (son derece ağır ve dokunaklı) bir takım ebyat tanzim ve inşad eylediği sem-i Rasûlullah s.a.v. efendimiz hazretlerine vasıl oldukça Ashab-ı Kirama hitaben⁽²⁵⁾ من لقي منكم كعب بن زهير فليقتله hadis-i şerifleriyle Ka'bın demini heder kılmıştır...

Dede: ... وإذا سمع بجير هذا الأمر من النبي... Buceyr, Peygamber s.a.v.in bu sözünü duyunca kardeşi Ka'ba şöyle yazdı: Ka'b!! Şunu bil ki Peygamber, senin öldürülmeni ferman etmiştir. Arslan Ashabın pençelerinden kurtulamazsın. Şayet bölgeden kimseye farketmeden çıkabilirsen ve de canını kurtarmak istiyorsan, doğruca Rasûlullah s.a.v.min huzuruna gel, Onun son derece tatlı, sevecen şefkat ve iyilik saçan bir yüzü vardır. Belki seni bağışlayabilir...

Torun: "...Bina berin (bunun üzerine) Seyfullah olan lüyûs-ü Ashab-ı (Arslan Ashab) kıram, razıyaallahü anhüm ecmayn hazreti Ka'bın katli maksadı ile tahrîsi (kolluk) üzerine buldukların Buceyr derk edince ğyret-i uhuvvete (kardeşi kollama) mebni, din-i İslâm'a dehaletle dâreynde fevz ve necata müsaberet eylemek ve katilden ihlas olmağa himmet etmek için derakep kar-

(23) Bu şiirin Türkçesi yukarıda verildi.

(24) Türkçesi: peki efendim! dediğiniz gibi olsun.

(25) Türkçesi: Ka'ba rastlarsanız öldürün.

deşi Ka'b canibine yazıp tehyie eylediği namesinde: "Bizim halkımızda ve si-mâ fahr-i alem s.a.v. efendimiz hakkında rekîketü'l-maâni zeban dırızlığın sem-ı Rasûlüllah s.a.v.e vasil olup *hakınızda من لقي منكم كعب بن زهير فليقتله* hadis-i şerifiyle deminizin heder olmasına ferman buyrulmuştur..." Esedullah olan Ashab-ı Kiramdan halas bulamazsın. Behemê hal seni katlederler. Pek büyük hataya düşmüşsün. Eğerçi katilden kurtulmak ve dareynde fevz ve necat bulmak istersen Ashab-ı Kiramdan bir zata görünmeyerek, gece yürüyüp gündüz yatarak, cümle Ashab-ı Kiram Mescidde sabah namazı ile meşgul oldukları halde, gelüp kân-i kerem ve merhamet ve menba-ı re'fet ve şefkat olan huzur-u pür nur risalete dehaletle vaki olan kusurunun affını fevkalgâye rica, ve etmiş olduğun ısyana bilküllüye izhar-ı nedametle iltica ettiğin surette af buyuracakları meczumdur" deyu beyan iderek mahfice bunu biraderi Ka'ba göndermiştir..."

Dede sağlamcı: ... *ولما جاءت النامة واطلع على مفهومها سارع بغاية السرعة*. Mektubu alıp ta içeriğine muttali olunca Ka'b son sürat Medine yolunu tuttu. Geceli gündüzlü devam eden yorucu bir yolculuktan sonra güven ortamına vardı ve hemen Yüce Meclise girdi. "Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammedin Onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim" dedi. Kimliğine ve kişiliğine ilişkin birkaç soru ve cevaptan sonra Rasûlüllahın huzurunda şu kasideyi okudu...

Torun tasavvufa sarılıyor: "...Vaktaki name-i mersüle Ka'ba vasil oldukta mucize-i bahire zuhur edip Ka'bın etrafında olan hacet ve şecer güya cümleten Ashab-ı Kiram olup ellerinde kılıç ve ok ile kendisini katletmek üzere müheyya görünmüş olmasiyal "el eman ve esteğfirullah tübtü ve raca'tü illallahî'yi bilityan"⁽²⁶⁾ İbrahim Edhem kaddesellahu sirrehu el-aziz hazretleri misüllü mal ve menal ve evlad ve iyali terk ile masivadan uryan olup biraderi vasiyetine mutavaat iderek ve Medine-i Münevvere tarikini tutarak hemen azimet etmiştir.

Müşarun ileyh İbrahim Edhem Hazretlerinin kıssası

كلُّ بن أنثى وإن طالت سلامته
يوماً على آلة حدياء محمول

beyti şerifinin şerhinde mesturdur⁽²⁷⁾.

Esnayı râhta ağlayı ağlayı kusurunun affını ricaya vesile olmak için kaside-yi şerifeyi inşad edüp garındaşı Hazreti Büceyr r.a. hazretlerinin vasiyyet ve nasihatı üzere çend gün mürüründe fahr-i alem s.a.v. efendimiz hazretleri sabah namazında ve ashab-ı Kiram r.aleyhim ecmeyn alelumum

(26) Türkçesi: "el-aman esteğfirullah, tevbe edip Allaha döndüm" cümlesini sarfederek.

(27) 37. Beyt.

Mescid-i şerifte hazır, ve vech-i saadetleri Ashab-ı Kirama nazır olarak mihrapta oturmakta iken mîma ileyh Ka'b, inşad buyurdıkları işbu zikrolunan Kaside-i mübarekeyi kemal-i hüzn ile kıraate başladıkta cümle Ashab bakıp gördülerki kâri-i kaside Ka'b'tır, ferman-ı nebeviyyeye imtisalen derhal Ka'bın katline mübaşeret etmeye niyet edenler oldu ise de hem Mescid-i Şerifde huzur-u Rasülüllah'ta bulduklarından hem de bükâ-i şedid ile büka ederek kaside-i mübarekenin tilavetinde bulunup vech-i Rasülüllah s.a.v.de dahil beşaret gördüklerinden tekrar ferman-ı nebeviyyeye intizar ve içtihad üzere iken " تعال يا إبنی تعال يا إبنی اقرأ قصيدتك التي أنشدت " (28) buyurup tekrar kıraatiyle ferman buyurdıklarından cümlesi sâkit (suskun) olmuşlar ve Hz. Ka'b islâm-ı ezelisini izhar edüp "Allahtan başka tanrı olmadığına ve Muhammedin Onun kulu ve Rasülü olduğuna şehat ederim" deyu Kaside-i mezkureyi tilavete başlamışlardır..".

Dede:

وكمال ورد في المواضع المقددة منها؟ كلام يُشعر حسن القبول وظهر في وجهه أثر بشاشة ونشاط وقمايل يمينا ويسارا كالسرو لغاية فرحه ونهاية سروره حتى ألبس بردته المباركة على ظهر كعب تأمينا لقلبه وتحسينا لقصيدته

Sözler giderek güzelleşip de peygamberin yüzü gülmeye ve sevincinden ser-viler gibi sağa sola salınmaya başlayınca kendisini rahatlatmak ve Kasidesini beğendiğini göstermek için kalkıp mübarek Kaftanını Ka'ba giydirdi.

Torun: "...Ka'b r.a. hazretleri kemal-i fasahat ve belâğatla Kaside-i mezku-reyi tilavet, ve izhar-ı nedamet ve isti'raf-ı aff-ü merhamet eylediği esnada Ka-side-i mezkureye mânend-i der mensur dere eylediği medâyih-i nebeviyye fe-rah-efzây-ı kalb-i âli-yi risaletpenahi olarak fevkalgaye tahsin ve her bir beyit kı-raat ve tilavet olundukça" aferin "buyurulup Fahr-i Alem s.a.v. Efendimiz haz-retleri kemal-i sürur ve cevrlere yeminen ve şimalen serv misali izhar-ı te-mayül buyurdıkları misüllü: (أنبتت أن رسول الله أوعدي والعفو عند رسول الله مأمول) (29) kavline gelince kân-i vefa ve ma'din-i afüv ve atâ bulduklarından (لا! قل يا إبنی! والعفو عند رسول الله مبدول) (30) buyurup badelhıtam Hz. Ka'b r.a.in kalb-i şeriflerini temin ve islamiyetinde kesb-i yakin ve kasidesini tahsin buyurup kabule karin olduğunu tebşiren zahr-ı şeriflerinde bulunan riday-ı şeriflerini çıkarup hemen Ka'b r.a. hazretlerine ilbas buyurmuşlar ve mescid-i saadette bulunan cümle Ashab-ı Kiram rıdvanüllahi aleyhim ecmeyn hazretleri Hz. Ka'bın gözlerinden bus edüp: "saadet-i ebediyeye nail oldun ya Ka'b" deyu buyurmuşlardır..".

Dede bu tarihi olaydan bir sonuç çıkarıyor:

ومنه يفهم استحباب إجازة الشعراء كما نظم هذه المعاني بعض من الفضلاء

(28) Türkçesi: gel oğlum gel! Yazdığın kasideyi oku.

(29) 39. Beyt.

(30) Türkçesi: Yoo! Rasülüllahın affi boldur desene be oğlum!

Bu hadise, şuaraya izin verildiğini ifade eder. Nitekim büyüklerden biri şöyle demiş şiirinde:

جحدُ فضيلة الشعراء غي	Şuaranın faziletini inkar densizlik,
تفخيمُ المديح من الرشاد.	Layık olanı övmek büyüklüktür.
وما افتقر النبي إلى قصيدة	Peygamberin kasideye ihtiyacı mı var!
متسببةً ببين من سعاد	Suadın kaçması bir bahane.
ولكن سن أسداء الأيادي	Fakat çözdü bağını ellerin,
وكان إلى المكارم خير هاد	Yol verdi en güzeline sözlerin ⁽³¹⁾ .

Torun ise son cümlesinde Bürdenin Emevilerden Abbasilere, Onlardan da Osmanlılara intikal ettiğini ve halen İstanbulda Hırka-i Şerif'te bulunduğunu söylüyor ve Kasidenin aruz veznini veriyor:

"Bu Kaside-i Bürdenin ilm-i aruzca vezni *bahr-ı basitin darb-ı sanisinden* aslı: *müstefülün failün müsteflün failün*'dür" dedikten sonra seçenekleri veriyor: Failün, *feilün veya fa'lün* olabilirmiş.

Torun Mehmet Eminin Getirdiği Yenilikler

1. Türkçe Müfredat: Mehmet Emin, 4 ve 17. beyitler hariç ilk 20 beytin müfredatını Türkçe veriyor. 21. beyitten itibaren ise Dedesinin Arapça müfredatını aynen tekrarlıyor.

2. Türkçe Yorum: Bütün beyitlerde dedesinin Arapça yorumundan hemen sonra **yani** diyerek Türkçe yorum veriyor. Yazarın ısrarla sürdürdüğü tek isabetli yöntemi budur.

3. Ek Bilgiler: Yazar genellikle dip not yerinde söylenmesi gereken ek bilgileri, Türkçe yorumdan sonra ma'na't-tasavvuf (1. Beyt), Kıssatu Urkub ve Kıssatu Hatem (12. Beyt), Kıssatu İbrahim Edhem (37. Beyt) başlıkları altında veriyor.

Yazarın, 37. Beyitte İbrahim Edhem hakkında sunduğu 15 sayfalık ayrıntılı öykü, şehrin sanki sırf bu bilgileri kalıcı kılabilmek için yapıldığı ve bastırıldığı intibahı veriyor⁽³²⁾.

(31) Muhammed b. Ömer'in yukarıda sözünü ettiğim bir iki sürçmesinden biri bu son sözündeki *ba'zun min* ifadesidir. Şairi belli olmayan bu şiir ve şuar hakkındaki bu hüküm sanki birbaşkası tarafından ilave edilmiş gibi.

(32) Yazarın 37. beyit şehinde verdiği İbrahim Edhem Öyküsü, öykü değil sanki küçük çapta bir roman gibi. Burada İbrahim Edhem'in hayatı sekiz bölüm halinde veriliyor.

Birinci Bölüm: Biri orta yaşlı, diğeri genç iki dost, Horasan Şehri civarında bir mağarada yaşarlar. *Ethem* gündüzleri şehrin ara sokaklarında sakalık, arkadaşları da tabiblik yapar. Bir gün bir müşterisine su verirken üst pencereden suya sureti akseden bir güzel görüp kendinden geçer. Aslında pencereden dışarı bakmak gibi bir alışkanlığı olmayan geç

kız durumun farkındadır. "Aman Allah'ım ben ne yaptım? Bir sakaya sebep oldum" diyerek penceresini bir daha açmamak üzere kapatır. Ethem, kendine geldikten sonra doğruca mağaraya gider. Onmaz bir derde mübtela olmuştur. İki gözü iki çeşme durumu tabib arkadaşına anlatır. Tabib kendisini bu sevdadan vazgeçirmeye çalışırsa da ateşini söndüremez. Ethem aynı sundurmanın altında sırında su testisiyle nice akşamlar eder, fakat nafile. Kapanan pencere artık bir daha açılmaz.

İkinci Bölüm: Yirmi gün kadar sonra *minarelerden yükselen salalar*, Horasan Emirinin biricik kızının ölüm haberini verince Ethem büsbütün yıkılır. Kızın mağaraya çok yakın bir noktaya defnedilmesinden biraz teselli bulsa da içindeki yangın bir türlü sönmez. *Ölü de olsa sevgilisinin yüzünü bir kerecik görmek ister*. Mezarı açmak hususunda tabib arkadaşına yalvarır. Tabibin nasihatleri kar etmez. Sonunda tabibi, mezarı açmaya razı olur.

Üçüncü Bölüm: Ethem ve arkadaşı sadece geceleri çalışarak yedi gün sonra kızın naşını tabutuyla mağaraya getirirler. *Tabib*, Etheme göstermek üzere kızın yüzünü açınca kızda hayat eseri görür. Neşterle biraz kan akıtı. Birkaç saat sonra iyiden iyiye bir canlanma görürler. Kızın üzerine birşeyler giydirip oturturlar. Çorba pişirip yedirirler. Üç gün sonra iyice kendine gelen kız, anasından babasından hizmetçilerinden ve saraydan kopup böyle bir yere nasıl geldiğini, büyü mü yoksa deli mi olduğunu merak edip Tabibi ve Ethem'i soru yağmuruna tutar. Fakat *tabib*, *kızın akına bir halel getirmemek için* olanı biteni anlatmakla acele etmez. Kendisi hasta ziyaretinde iken ağzından bir şey kaçırmaması için Ethem'i uyarır.

Dördüncü Bölüm: Tabib, kızın kendisini biraz daha toparlanması için hastam var bahanesi ile iki gün daha mağaraya gelmez. Üçüncü gün kız yine ölümler gibi yalvarır. Tabib, kızın sağlık ve akli durumunu müsait görür. Tath bir giriş yaptıktan sonra söze bir soruyla başlar. Kızın der "sen öldün de dirildin desem korkar mısın?". Kız, aklının başında gücünün yerinde olduğunu beyan edince tabib bütün olanları anlatır. Horasan Emirinin kızı olduğunu, Ethem'in kendisine nasıl vurulduğunu, ölüm haberini, definini, Ethem'in "diri iken göremedim bari ölü iken yüzünü göreyim lutfen bana yardım et" diyerek kendine nasıl yalvardığını, *sebeb-i hayatının Ethem olduğunu bilhassa vurgular*. Kıza ailesine dönmelerini ve olanları aynen onlara da anlatmasını öğütler. Son olarak sözlerini: "Bizim vaki olan kusurumuzun affettirilmesini pederinizden ricaya himmet buyurursanız takdir-i Hüdaya razıyız, dost yoluna feday-ı can ederiz" diyerek bağlar. Hanım kız tabibi sabırla dinledikten sonra "babacığım!" der, siz benim sebeb-i hayatım olmuştunuz. Ailem benim acımı giderek unutulur, ben de nasıl olsa bir gün öleceğim, bu dünyada biri baki kalacak olsaydı Efendimiz s.a. kalırdı. Ka'b b. Zühre'nin dediği gibi Ademoğlu ne kadar uzun yaşarsa yaşasın birgün elbet teneşire yaslanacaktır."

Beşinci Bölüm: Kız ailesine dönmeyeceğini İkisinden birinin kendisini zevceliğe kabul etmesi durumunda mağarada kalacağını söyler. Tabib yaşlılığını ileri sürüp sebeb-i hayatı olan Ethem'i teklif eder. Nikah kıyılır. Tabib haftada bir gün karı kocayı yalnız bırakır. *Bir yıl sonra İbrahim adını verdikleri bir oğulları olur*.

Altıncı Bölüm: İbrahim yedi yaşına gelince sakalık işinde babasına yardıma başlar. *İbrahim dayanılmaz bir güzelliğe ve olgunluğa sahiptir*. Bugün bir tas suyuna bir akçe verenler ertesi gün on akçe verirler. *Halk İbrahim'in güzelliğini seyretmek için sokakları dökülür*. Hatta eline altınlar alıp "İbrahim!! bize de su ver" diyerek kuyruğa girerler. Bir gün dedesi Horasan Emiri halkın tehcümünü merak eder. Bir görüşte İbrahime kanları kaynar. Kızlarının hasretini unutup bütün sevgilerini ona verirler. Ninesi İbrahime annesini sorar. Mağarada olduğunu öğrenince cariyelerini gönderip saraya davet eder. Kadın, kocasından izinsiz gelmesinin mümkün olmadığını nazik bir şekilde ifade eder. Ancak cariyeler kadının, valide sultanın ölen kızına tıpa tıp benzediğini söyleyince nine büsbütün meraklanır. Sonunda İbrahim, annesini saraya mutlaka getireceğine söz verir.

Yedinci Bölüm: İbrahim, annesini alıp saraya getirir. Valide suldan ölen kızına olan benzerliğini gizleyemez. "Kızım der, senin anan baban ve kardeşlerin yok mu?" Kardeşleri olmadığını fakat anne babasının olduğunu hem de itibarlı olduklarını söyler. "Aah çeker validesi ve ilave eder: Kızım! sana kızım der idim amma ne yazık ki kızım gözlerim önünde can verdi" Validesinin aynı cümleleri defalarca tekrarı üzerine İbrahim'in anası manevi kızları olmayı kabul eder. Bir ay müddetle vaktini geceleri mağarada gündüzleri sarayda geçirir.

Sekizinci Son Bölüm: Ana oğul gündüzleri sarayda geceleri mağarada yaşamaya devam ederlerken tabib artık bu işin olgunluğa erdiği düşüncesiyle manevi kızına "canım kızım artık ailene hakikati söyle de bizleri de mesuliyetten kurtarır" der. Kocasını Ethem de bu fikre katılır. Ana oğul saraya gelip bütün olanları anlatırlar. Tabib, Ethem ve ailesi saraya taşınırlar. Yaşlı kiral saltanatı ve tüm yönetim işlerini torunu İbrahime devreder. İbrahim yıllarca adaletle hükümet ettikten sonra onca malı mülkü bırakır. *Kendisi irşad olunarak?* sırtında eski bir aba ile Mekke yolunu tutar.

Mehmet Emin Sekizinci bölümü: "Kendisinden nice keramet ve sebab-i tecridleri meşhur ve cümlelerin malumu olduğundan tafsilatından tayyü küftar kılınmıştır" cümlesiyle bağliyor.

İslâm Ansiklopedisi 5. cilt II de, Hilvetü'l-Evliya'ya istinaden İbrahim Edhem'in Belh'li bir şehzade olduğu, bir gün avda iken gaibten bir ses duyduğu ... çoban hırkası giyip deddebeyi terkettiği, Suriye'de iken Bizansa karşı düzenlenen bir deniz seferinde 160-166/776-783 vefat ettiği söylenmektedir.

Ayrıca girdiği Sofilik tarikatında Buda hikayesinin taklid edildiği, sofiliğini çalışarak sürdürdüğü, Fakirin yerinin Cennet olduğu, Cennete mukabil Cemalullah görüşünde olduğu ileri sürülmektedir.

İbrahim Edhem için, Sofi Huri, Tasavvuf Aleminde Simalar, 1969; Prof. Dr. Kamil Yılmaz, Gönül Erleri Kırk Veli; Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya, Tercüme Prof. Dr. Süleyman Uludağ, 1984, gibi Türkçe eserlere bakılabilir.

قصيدة بانة سعاد
لكعب بن زهير
قالها يستعطف النبي

- ١ بانة سعاد فقلبي اليوم متبول
مُتيم إثرها لم يُقدّ مكبول
- ٢ وما سعاد غداة البين إذ رحلوا
إلا أغن غصيص الطرف مكحول
- ٣ هيفاء مقبله عجزاء مديرة
لا يشتكى قصر منها ولا طول
- ٤ تجلو عوارض ذي ظلم إذا ابتسمت
كأنه منهل بالراح معلول
- ٥ شجت بذي شيم من ماء محنية
صاف بأبطح أضحي وهو مشمول
- ٦ تنفي الرياح القذى عنه وأفرطه
من صوب سارية بيض يعاليل
- ٧ فيا لها خلّة لو أنها صدقت
فجع وولع وإخلاف وتبديل
- ٨ لكنها خلّة قد سيط من دمه
فجع وولع وإخلاف وتبديل
- ١ Suad gitti, o yüzden kalbim bugün perişan
Artık O'nun azadsız kölesiyim onmaz yaram
- ٢ Ayrılık sabahı giderken Suad, telaşlı,
Titrek sesli, sürmeli ceylan, mahcub bakışlı.
- ٣ İnce belli önden, dolgun kalçalı arkadan
Ne uzun ne kısa, derdi yok boydan.
- ٤ Gülümserken ışı ışı dişleri, yandan
Sanki câm üstüne câm almış gibi
- ٥ Dere tabanındaki buzlu bük suyu ile karıştırılmış
Sabaha kadar soğuk ve ayaz yemiş, buz gibi,
- ٦ Çörünü çöpünü üflemiş rüzgar, üzerinden
Gece yağan, ak bulutlardan püsem püsem
- ٧ Ne biçim yarmış! İnsan biraz dürüst olur,
Sözlerinde, ya da söz dinler biraz,
- ٨ Ancak; öyle bir yar ki O, kanında var
Vefasızlık, döneklilik, yalan dolan,

- ۹ فما تَدْرُمُ عَلَى حَالٍ تَكُونُ بِهَا
كما تَلُونُ فِي أَثْوَابِهَا الْغَوْلُ
- ۱۰ وَلَا تَمْسُكُ بِالْعَهْدِ الَّذِي زَعَمْتَ
إِلَّا كَمَا تُمْسِكُ الْمَاءَ الْغَرَابِيلُ
- ۱۱ فَلَا يَغْرُتُكَ مَا مَنَنْتَ وَمَا وَعَدْتَ
إِنَّ الْأَمَانِي وَالْأَحْلَامَ تَضْلِيلُ
- ۱۲ كَانَتْ مَوَاعِيدُ عَرُقُوبٍ لَهَا مِثْلًا
وَمَا مَوَاعِيدُهَا إِلَّا الزِّيَابِيلُ
- ۱۳ أَرْجُو مَأْمَلٍ أَنْ تَدْنُو مَوَدَّتُهَا
وَمَا إِخَالَ لَدِينَا مِنْكَ تَنْوِيلُ
- ۱۴ أَمْسَتْ سَعَادُ بِأَرْضٍ لَا يُبْلَغُهَا
إِلَّا الْعَتَاقُ النَّجِيْبَاتُ الْمَرَايِيلُ
- ۱۵ وَلَنْ يُبْلَغَهَا إِلَّا عَدَاْفِرَةٌ
فِيهَا عَلَى الْأَيْنِ إِرْقَالٌ وَتَبْغِيلُ
- ۱۶ مِنْ كُلِّ نَضَاجَةِ الذَّفَرَى إِذَا عَرِقَتْ
عَرَضَتْهَا طَامِسُ الْأَعْلَامِ مَجْهُولُ
- ۱۷ تَرْمِي الْغُيُوبَ بَعْثِنِي مُفْرَدٍ لَيْقِي
إِذَا تَوَقَّدَتْ الْحِرْزَانَ وَالْمَيْلُ
- ۱۸ صَخْمٌ مَقْلُدُهَا فَعَمَّ مَقْبِدُهَا
فِي خَلْقِهَا عَنْ بَنَاتِ الْفَحْلِ تَفْضِيلُ
- Bu nedenle kalamıyör bir hal üzere
Peri misali! bir panıp bir sönen.
- Verdiği sözleri tutmuyor bir türkü,
Tutsa da kalburun su tutması kadar,
- Sakın kanma Onun verdiği sözlere, ümitlere,
Zira bel bağlanmaz rüyalara ve hayallere.
- O'na örnek olmuş yalanları Urkub'un
Bu nedenle sözleri hep yalan dolan.
- İltifatını umuyor ve bekliyorum yine de,
İçimde bir ses: "senden yar olmaz" dese de.
- Şimdi öyle bir yerde ki Suad, artık varamaz Ona
Yazalak cankurtaranlardan başkası, ve de safkan.
- Ona kavuşturacak bir binek küheylan olmalı
Yorgunlukta bile yazalayıp giden kapırak kapırak
- Köpük köpük ter boşanırken ense kökünden,
Yol iz kalmamış çöllerde yol bulan,
- Kızgın boğamsı gözleriyle ötelere gören
Cayır cayır yanarken kırlar bayırlar sıcaktan.
- Boynu kalın mı kalın, bacakları iri mi iri.
Yapı olarak tüm soylu akranlarına fark atan.

- ١٩ غَلْبَاءُ وَجَنَاءُ عَلَكُمْ مُذَكَّرَةٌ
فِي دَقِّهَا سَعَةٌ قَدَامُهَا مِيلٌ
Boyunlu, çeneli, iri yarı, erkeğimsi,
Yandan görkemli, bir mil apışarası,
- ٢٠ وَجَلْدُهَا مِنْ أَطْوَمٍ لَا يُؤَسُّهُ
طَلْعُ بِضَاحِيَةِ الْمُتَتِينَ مَهْزُولٌ
Derisi kaplumbağa derisi, kaya gibi,
İki yandan da sırtı, kene tutmayan,
- ٢١ حَرَفٌ أَخُوهَا أَبُوهَا مِنْ مُهَجَّنَةٍ
وَعَمُّهَا خَالَهَا قَوْدَاءُ شَمِيلٌ
Topaç gibi, kardeşi: hecin soylu babası,
Amcası da: yavla sırtlı rahvan dayısı,
- ٢٢ يَمْشِي الْقَرَادُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَزْلِقُهُ
مِنْهَا لَبَانٌ وَأَقْرَابُ زَهَالِيلٌ
Üzerinde gezinse de haşaşarat, kaydırın,
Töşler, beller, ve de düzgün sağrılarından,
- ٢٣ عَيْرَانَةٌ قُدَّتْ بِالنُّحْضِ عَنْ عَرْضِ
مِرْفَقِهَا عَنْ بَنَاتِ الزَّوْرِ مَفْتُولٌ
Katırsı, sağrılarından et fişkuran,
Uylukları mesafeli, göğüs kafesinden,
- ٢٤ كَأْتِمَاقَاتِ عَيْنَيْهَا وَمَدْبَحِهَا
مِنْ حَظْمِهَا وَمِنَ الْحَيَيْنِ بِرِطِيلٌ
Gözlerden boğazına kadar yanak çevresi,
Burundan çeneye sanki, söbü kaya parçası,
- ٢٥ تَمْرٌ مِثْلَ عَسِيبِ النَّخْلِ ذَا حَصْلِ
فِي غَارِزٍ لَمْ تُخَوِّتْهُ الْأَحَالِيلُ
Püsküllü hurma sapımsı kuyruk sarkıtan,
Süt gözeleri hiç açılmamış meme üstüne,
- ٢٦ قَنَوءٌ فِي حُرْبَيْتِهَا لِلْبَصِيرِ بِهَا
عِتْقٌ مَبِينٌ وَفِي الْحَدِيدِ تَسْهَلُ
Kemer burunlu, seyrine doyum olmaz kulakların
Asaleti belli, yanaklarında ise ayrı bir zarafet,
- ٢٧ تَخْذِي عَلَى يَسْرَاتٍ وَهِيَ لِاحِقَةٌ
ذَوَابِلُ وَقَعْنَهُ الْأَرْضَ تَحْلِيلُ
Çiftlemeye başladı mı kollarıyla inceden inceden
Mızrak gibi fırlayan, tabanları yere değmeden
- ٢٨ سُمْرُ الْعُجَايَاتِ يَتَرَكْنَ الْحَصَى زِيماً
لَمْ يَقْهِنَ رُؤُوسَ الْأَكْمِ تَنْعِيلُ
Sağlam kashi tabanıyla çakılları un ufak eden,
Hem de sivri taşlardan koruyan nalı olmadan,

- ۲۹ كَأَنَّ أَوْبَ ذُرَاعَيْهَا إِذَا عَرِقَتْ
وَقَدْ تَلَفَعَ بِالْقَوْرِ الْعَسَاكِيلُ
- ۳۰ يَوْمًا يَظَلُّ بِهِ الْحَرِيَاءُ مُصْطَخِدَا
كَأَنَّ ضَاحِيَهُ بِالشَّمْسِ مَمْلُوكُ
- ۳۱ وَقَالَ لِلْقَوْمِ حَادِيَهُمْ وَقَدْ جَعَلْتُ
وُرُقَّ الْجِنَادِبِ يَرْكُضْنَ الْحَصَى: قِيلُوا
- ۳۲ شَدَّ النَّهَارِ ذُرَاعَا عَيْطَلٍ نَصِيفِ
قَامَتْ فِجَاوِيهَا نُكْدٌ مَثَاكِيلُ
- ۳۳ نَوَاحِيَةٌ رِخْوَةٌ الضَّبَعَيْنِ لَيْسَ لَهَا
لَمَّا نَعَى بِكَرْهَا النَّاعُونَ مَعْقُولُ
- ۳۴ تَفْرِى اللَّبَانَ بِكَفَيْهَا وَمِدْرَعُهَا
مُشَقَّقٌ عَنِ تَرَاقِيهَا رَعَابِيلُ
- ۳۵ تَسْعَى الْوِشَاءُ بِجَنَبَيْهَا وَقَوْلِهِمْ:
إِنَّكَ يَا ابْنَ أَبِي سُلْمَى لَمَقْتُولُ
- ۳۶ وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ أَمَلُهُ:
لَا أَلْهَيْتُكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْغُولُ
- ۳۷ فَقُلْتُ: خَلُّوا سَبِيلِي لَا أَبَا لَكُمْ
فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولُ
- ۳۸ كُلُّ ابْنِ أَنْثَى وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ
يَوْمًا عَلَى آلَةٍ حَذْبَاءَ مَحْمُولُ
- Hafif terleyip de açıldı mı kolların vargeli,
Kımıl kımıl serab tüterken beller bayırlar,
- Kurbağaların bile kavruldukları bir günde
Kapkara olmuş sırtlarıyla, harareten,
- Hatta, kervanbaşına: "öğle molası!" dedirten
Boz çekirgelerin çakılları itelediği bir günde,
- Sanki orta yaşlı olgun bayan kolları vargel eden,
Kalkıp karşılık verdiği evlat öksüzü anacıkların,
- Bağırıp çağırırken pörsük kollarıyla, geçmiş
Kendinden, kötü haberini alınca ilk yavrusunun,
- Elleriyle vururken göğüs tahtasına, gömleği,
Paramparça, üstü başı kan revan içinde iken:
- Yarnına sokulup Yarin, fışıldamış kovucular,
"Ey Ebu Sülma Oğlu! Artık senin işin bitik!"
- Hatta güvendiğim dostların dedi ki herbiri:
"Seni avutamam artık! Eyleme beni."
- "Hadi ordan! pis herifler!" dedim onlara:
"Eninde sonunda Allah'ın dediği olacaktır."
- Ne kadar sağlıklı olursa olsun her ana kuzusu,
Bir gün elbet yüklenecektir kambur alete

- أُتَيْتُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي ٣٩ Duydum ki Rasülüllah beni tehdid etmiş.
وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ
Ama Rasülüllah'tan bir af ihtimali de varmış.
- مَلَأَ هَذَاكَ الَّذِي نَافِلَةٌ أَلْـ ٤٠ Ne olur bak! Allah sana bir hediye sunmuş,
قُرْآنٍ فِيهِ مَوَاعِظٌ وَتَفْصِيلُ
Kur'an gibi, öğütler ve ayrıntılar içeren.
- لَا تَأْخُذْنِي بِأَقْوَالِ الْوُشَاةِ وَلَمْ ٤١ Dedi kodularla suçlama beni! Çünkü ben,
أَذْنِبُ وَإِنْ كَثُرَتْ فِي الْأَقْوَالِ
Suçsuzum, hakkımda, çok şey söylense de.
- لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ ٤٢ Öyle bir yerdeyim ki şimdi ben; olsa da
أُرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْقَبِيلُ
Bir fil, duysa benim, duyup hissettiklerimi,
- لَظَلُّ يَرَعُدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ ٤٣ Ödü kopardı alimallah, olmadan lehine
مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَنْوِيلُ
Bir ferman, Allahın izniyle Rasulden.
- مَا زِلْتُ أَقْتَطِعُ الْبِيدَاءَ مُدْرِعًا ٤٤ Yol aldım durup dinlenmeden, kaçırmadım
جُنْحَ الظَّلَامِ وَثَوْبُ اللَّيْلِ مَسْبُولُ
Akşam serinliğini, geceliklerini giyerken geceler..
- حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي لَا أَنَاذِعُهُ ٤٥ Sonunda kendimi bıraktım, karşı çıkmadan,
فِي كَفِّ ذِي نَقِمَاتٍ قَبِيلَهُ الْقَبِيلُ
Dediği dedik olan güçlü ellerin insafına.
- لَذَلِكَ أَهَيْبُ عِنْدِي إِذْ أَكَلَّمَهُ ٤٦ Öyle korkuyorum ki ben Onunla konuşmaktan
وَقَبِيلَ إِنْكَ مَنْسُوبٌ وَمَسْؤُولُ
Ve "sen mimlisin, sorgunlanacaksın" denmiş iken.
- مِنَ خَادِرٍ مِنْ لَيْوِثِ الْأَسَدِ مَسْكَنُهُ ٤٧ Arslanlar arasındaki Arslandan. Otağı,
مِنَ بَطْنِ عَثْرٍ غَيْلٌ دُونَهُ غَيْلُ
Assera Vadisindeki gür mü gür orman.
- يَغْدُو وَيُلْحِمُ ضِرَّ غَامَيْنِ عَيْشُهُمَا ٤٨ Ava giderken eniklerini etleyip giden, gıdaları,
لَحْمٌ مِنَ الْقَوْمِ مَغْفُورٌ خَرَاذِيلُ
Bir parça insan eti, toza belenmiş dilimleri.

- ٤٩ إذا يساورُ قرناً لا يحلُّ له
أن يترك القرن إلا وهو مفلولٌ
- ٥٠ منه تظلُّ حميرُ الوحشِ ضامرةٌ
ولا تمسُّ بواديه الأراجيلُ
- ٥١ ولا يزالُ بواديه أخو ثقةٍ
مطرحُ البزِّ والدرسانِ مأكولُ
- ٥٢ إن الرسولَ لنورٌ يستضاء به
مهتدٌ من سيوفِ الله مسلولُ
- ٥٣ في عصبيةٍ في قريشٍ قال قائلهم
ببطنِ مكة لما أسلموا: زولوا
- ٥٤ زالوا فما زال أنكاسُ ولا كُشفُ
عند اللقاءِ ولا ميلُ معازيلُ
- ٥٥ شمُّ الغرائنِ أبطالٌ لبوسهم
من نسجِ داودَ في الهيجا سراويلُ
- ٥٦ بيضٌ سوابغٌ قد شكَّت لها حلقُ
كأنها حلقُ القفعاءِ مجدولُ
- ٥٧ لا يفرحون إذا نالت رماحهم
قوماً وليسوا مجازعاً إذا نيلوا
- ٥٨ يمشون ممشيَ الجمالِ الزهرِ يعصمهم
ضربٌ إذا عردَ السودُ التناويلُ
- ٤٩ Bir rakiple kapıştı mı imkansız artık,
Bırakması annacını, yere sermeden.
- ٥٠ Bütün gün elimde tutsaktır yaban eşekler
Asla giremez haremine Onun, düz ayaklar.
- ٥١ Onun vadisine giren nice babayiğit,
Pıhlarını pırtılarını bıraktılar delik deşik.
- ٥٢ Şüphesiz bir nurdur Rasül, çevresine ışık saçan,
Allahın kılıcıdır çekilmiş, keskin mi keskin.
- ٥٣ Kureyş takımından "haydi gidin" demiş birileri
Mekke deresinde toptan müslüman olduklarında
- ٥٤ Gitmişler, güçsüzler kalmışlar ve de silahsızlar
Bir de savaş donanımı olmayan acemi süvariler.
- ٥٥ Başları dik kahramanların harp giysileri, sanki
Davudun, savunma maksatlı dokunmuş zırhları.
- ٥٦ Bembeyaz giysileri, halka halka işlemeleri,
Sanki yüksük otu halkaları, kıvrım kıvrım.
- ٥٧ Sevinemezler hiç, mızrakları ile vurduklarında
Birilerini. Yaygara da etmezler vurduklarında.
- ٥٨ Çiçek çiçek güzeller gibi süzülürler, desteğinde
İsabetli atışların, kaçarken bacaksız herifler.

لا يَقَعُ الطَّعْنُ إِلَّا فِي تَحْوِرِهِمْ ٥٩ Mızrak gelip dayansa da taa boğazlarına
وما لهم عن حياضِ المَوْتِ تَهْلِيلُ. Kaçmazlar asla Onlar ölüm denizinden(*)

Vaktinizi daha fazla almamak için ilgililerin neşredildiği zaman okumaları ümidiyle sözlerime son veriyorum.

- ١ - ١ . بانَتْ: فارقتُ. ٢ . تَبَلَه الدهرُ / الفلانةُ: أفناه. ٣ . تَيْمَه الحبُّ: ذهب بعقله. ٤ . كَبَلَه: قَبَدَه
- ١ - ٢ . غَدَاةُ البَيْنِ: صبيحةُ الفِراقِ. ٢ . أَغْنُ: في صوته غَنَه. ٣ . غَضِيضُ الطرفِ: مُنْخَفِضُ
- ١ - ٣ . هِيغَاءُ: ضامرةُ الخَصْرِ. ٢ . عَجَزَاءُ: كبيرةُ العَجْزِ.
- ١ - ٤ . ظَلَمُ: ماءُ الأَسنانِ. ٢ . مُنْهَلٌ بالِراحِ: مُبْكَلٌ بالخمرِ. ٣ . مَعْلُولٌ: جرعةُ ثانية من الخمرِ.
- ١ - ٥ . شُجَّتْ: مُرِجَتْ. ٢ . شَيْمٌ: يَرُدُّ. ٣ . أَرْضٌ مَحْتِيَةٌ: منحنيةٌ في الأودية. ٤ . أَبْطَحَ: مُسَطَّحٌ
- ١ - ٦ . تَنْفِي: تَكْشِفُ وتَطْرُدُ. ٢ . أَفْرَطَه: أرسله. ٣ . يَعْالِيلُ ج يعلول: السقي الثاني بعد الأول. (ابن هشام)
- ١ - ٨ . سَيْطٌ: خَلَطَه. ٢ . فَجَعٌ: إِزْجَاجٌ. ٣ . وَلَعٌ: كَذِبٌ. ٩ - ١ . القَوْلُ: ساحرةُ الجنِّ يَضِلُّ التابعين لها.
- ١ - ١٢ . مَوَاعِيدُ عَرْقُوبٍ: مِثْلُ يُضْرَبُ فِي خَلْفِ الوَعْدِ.
- ١ - ١٣ . مَا إِخَالَ: مَا أَظَنُّ. ٢ . تَنْوِيلٌ: وَصَلٌ وَعِطَاءٌ.
- ١ - ١٤ . عَتِيقٌ ج عِتَاقٌ: كَرِيمٌ. ٢ . نَجِيبةٌ: قَوِيَةٌ. ٣ . مِرْسَالٌ ج مِرَاسِيلٌ: سَرِيعٌ
- ١ - ١٥ . عَذَافَةٌ: نَاقَةٌ صليبةٌ عَظِيمَةٌ. ٢ . إِرْقَالٌ وَتَيْغِيلٌ: ضَرِيانٌ مِنَ السَّيْرِ السَّرِيعِ.
- ١ - ١٦ . نَضَاجَةٌ: كَثِيرَةٌ رَشَحَ العَرَقِ. ٢ . لِهَقٌ: أبيضٌ. ٣ . حَزِينٌ ج حِزَانٌ: مَكَانٌ غَليظٌ. ٤ . أَمِيلٌ ج مِيلٌ: رَمَلٌ مَعْقُودٌ.
- ١ - ١٨ . مُتَلَدٌ: مَوْضِعُ القَلَادَةِ. ٢ . فَعَمٌ: مَمْتَلِيٌّ. ٣ . مُعْقِدٌ: مَوْضِعُ القَيْدِ. ٤ . بَنَاتُ الفَحْلِ: الإِنَاثُ مِنَ الإِبِلِ.
- ١ - ١٩ . غَلِيَاءٌ: غَليظةُ العُنُقِ. ٢ . عَلْكَومٌ: شَدِيدَةٌ. ٣ . مَذْكَرَةٌ: شَيْبَةُ الذَّكَرِ. ٤ . دَفَعٌ: جَانِبٌ. ٥ . مِيلٌ: وَاسِعٌ.
- ١ - ٢٠ . أَطُومٌ: سَلْحَفَاتُ غَليظةُ الجِلْدِ. ٢ . لا يُوُسُّ: لا يُوَثِّرُ. ٣ . طَلَحٌ: قَرَادٌ يَلْتَقِي فِي الجِلْدِ. ٤ . ضَاحِيَةٌ: نَاحِيَةٌ. ٥ . مَهْزُولٌ: نَحِيفٌ.
- ١ - ٢١ . حَرَبٌ: ضَامِرٌ / قِطْعَةٌ خَارِجَةٌ مِنَ الجِبَلِ. ٢ . مُهَجَّنَةٌ: كَرِيمَةٌ الأَبْوِينِ. ٣ . قَوْدَاءٌ: طَوِيلَةُ الظَّهْرِ. ٤ . شَمِيلٌ: خَفِيفَةٌ.
- ١ - ٢٢ . يَزْلُقُهُ: يُسْقِطُهُ. ٢ . لِيَانٌ: صَدْرٌ. ٣ . قُرْبٌ ج أَقْرَابٌ: خَاصِرَةٌ. ٤ . زَهْلُولٌ ج زَهَالِيلٌ: مَلْسٌ.
- ١ - ٢٣ . عَيْرَانَةٌ: نَاقَةٌ تُشَبِّهُ عَيْرَ الوَحْشِ. ٢ . نَحْضٌ: لَحْمٌ. ٣ . عَرُضٌ: جَانِبٌ. ٤ . بَنَاتُ الزُّورِ: حَوْلَةُ المِرْفَقِ مِنَ الأَضْلاعِ. ٥ . مَفْتُولٌ: بَعِيدٌ: قَتَلَ وَجْهَهُ عَنْهُ: صَرَفَهُ عَنْهُ.
- ١ - ٢٤ . فَاتَه: تَقَدَّمَ. ٢ . خَطَمٌ: أَنْفٌ وَمَا حَوْلَهُ. ٣ . اللِّحْيَانُ: عَظْمُ الفِكِّ. ٤ . بَرْطِيلٌ: حَجَرٌ مُسْتَطِيلٌ
- ١ - ٢٥ . عَسِيبٌ: سَاقٌ. ٢ . غَارِزٌ: ضَرِيعٌ. ٣ . خَوْتَه: نَقْصَه. ٤ . إِحْلِيلٌ: مَخْرَجُ اللِّينِ.
- ١ - ٢٦ . قَنَوَاءٌ: حُدْبَاءٌ. ٢ . حُرْتَانٌ: أُذُنَانٌ. ٣ . عَتَقٌ: كَرَمٌ. ٤ . تَسْهِيلٌ: طَوِيلٌ وَأَنَاقَةٌ.
- ١ - ٢٧ . تَخْدِي: تُسْرِعُ. ٢ . يَسْرَاتٌ: قَوَائِمٌ. ٣ . لِاحِقَةٌ: ضَامِرَةٌ سَابِقَةٌ. ٤ . ذَابِلٌ: رُوحٌ يَابِسٌ صَلْبٌ. ٥ . خَلِيلٌ: قَلِيلٌ جَدًّا.
- ١ - ٢٨ . أَسْمَرٌ ج سَمْرٌ: رُوحٌ. ٢ . عَجَابِيَاتٌ: أَعْصَابٌ مُتَصِلَةٌ بِالخَافِرِ. ٣ . زَيْمٌ: مُتَفَرِّقٌ. ٤ . إِكَامٌ: مَكَانٌ فِيهِ حِجَارَةٌ.
- ١ - ٢٩ . تَلْفَعٌ: تَغَطَّى. ٢ . قُورٌ: جِبَلٌ صَغِيرٌ. ٣ . عَسَاكِيلٌ: سَرَابٌ.

- ٣٠ - ١ . حِرْبَاءُ: ضِفْضِع. ٢ . مُصْطَخِد: محترق. ٣ . مَلُول: محروق.
- ٣١ - ١ . حَادِي: سَائِقُ الْأَبْلِ. ٢ . أَوْرَقُ جُ وُورُق: يضربُ إلى السواد. ٣ . جَنْدُب: جَرَاد. ٤ . رَكْضَه: دفعه.
- ٣٢ - ١ . نَصِيفُ: إمْرَأَةٌ متوسطة السن. ٢ . نَكَدَاءُ: إمْرَأَةٌ لا يعيشُ لها ولدٌ. ٣ . مِشْكَال: إمْرَأَةٌ كثيرةُ قَدَدِ الأولاد.
- ٣٣ - ١ . نَوَاحِي: كثيرة النوح والصياح. ٢ . رِخْوَةٌ: مُسْتَرخِيَةٌ اللحم.
- ٣٤ - ١ . تَفْرِي: تقطع. ٢ . لَبَان: صدر. ٣ . مِذْرَع: قميص. ٤ . التَّرَاقِي: عِظَامُ الصِّدْرِ. ٥ . رَعَابِيْل: قِطْعُ لَحْم.
- ٤٣ - ١ . فِي الْبَيْتِ تَنَازَعُ بَيْنَ يَقُومُ وَيَسْمَعُ، وَيَبِينُ أَرَى وَأَسْمَعُ: لو يَقُومُ الْفَيْلُ وَيَسْمَعُ / أَرَى الشَّيْءَ وَأَسْمَعُهُ
- ٤٣ - ١ . تَنْوِيلُ: تَأْمِينُ وَأَمَان.
- ٤٤ - ١ . مُذْرَعُ: مَنْتَهِزُ كُلِّ فِرْصَةٍ. ٢ . مَسْبُولُ: مَسْتَوِر.
- ٤٥ - ١ . نَقْمَةٌ: قُدْرَةٌ. ٢ . قِيلَهُ الْقَيْلُ: قَوْلُهُ الْقَوْل.
- ٤٦ - ١ . الْمَنْسُوبُ: الَّذِي نُسِبَ إِلَيْهِ الْجُرْمُ.
- ٤٧ - ١ . خَادِرٌ: دَاخِلٌ. ٢ . عَثْرٌ: مَوْضِعٌ. ٣ . غَيْلٌ: مَشْجَرَةٌ فِيهَا شَجَرٌ مُلْفٌ.
- ٤٨ - ١ . الْحَمَه: أَطْعَمَهُ اللَّحْمَ. ٢ . ضِرْغَامٌ: وَلَدٌ. ٣ . مَعْفُورٌ: مَصْنُوعٌ مِنَ التَّرَابِ. ٤ . لَحْمٌ خَرَزِيلٌ، خَرَادِيْلٌ: مُقْتَطَعٌ.
- ٤٩ - ١ . سَاوِرُهُ: ثَوْبُهُ. ٢ . قَرْنٌ: كَفُوٌّ. مَقْلُولٌ: مَكْسُورٌ وَمَهْزُومٌ.
- ٥٠ - ١ . ضَامِرَةٌ: مَسْكَةٌ. ٢ . رِجْلٌ جُ أَرْجَالٌ وَأَرْجِيلٌ: رَاجِلٌ.
- ٥١ - ١ . الْبِزُّ: السَّلَاحُ. ٢ . دَرَسَانٌ: أَثْوَابٌ دَارِسَةٌ.
- ٥٣ - ١ . عُصْبَةٌ: جَمَاعَةٌ. ٢ . زَالٌ يَزُولُ: رَاحٌ.
- ٥٤ - ١ . رَجُلٌ نَكِسٌ: ضَعِيفٌ. ٢ . الْكُشْفُ: غَيْرُ الْمُسْلِحِينَ. ٣ . مَيْلٌ: مَنْ لَا يُحْسِنُ الْفَرُوسِيَّةَ. ٤ . مِعْزَالٌ: غَيْرُ مَسْلُوحٍ.
- ٥٥ - ١ . رَجُلٌ أَشْمُ أَنْفُهُ: رَفِيعُ الْقَدْرِ. ٢ . عَرْنَيْنٌ: أَنْفٌ. ٣ . هَيْجَاءٌ: حَرْبٌ. ٤ . سَرَابِيْلٌ: قُمْصَانٌ.
- ٥٦ - ١ . سَابِقَةٌ: تَامَةٌ. ٢ . شَكَّهُ: أَدْخَلَ بَعْضَهَا فِي بَعْضٍ. ٣ . قَفْعَاءٌ: ضَرْبٌ مِنَ النَّبَاتِ. ٤ . مَجْدُولٌ: مُحْكَمٌ لَطِيفٌ.
- ٥٧ - ١ . مِجْزَاعٌ: كَثِيرُ الْجِزَعِ وَالنَّقَاشِ.
- ٥٨ - ١ . أَزْهَرُ / زَهْرَاءُ جُ زُهْرٌ. ٢ . عَصَمَه: دَفَعَه. ٣ . عَرْدٌ: ٤ . تَنْبَالٌ: قَصِيرُ الْقَامَةِ.
- ٥٩ - ١ . حِيَاضُ الْمَوْتِ: بَحْرُ الْمَوْتِ. ٢ . تَهْلِيلٌ: فَرَارٌ.
- * (حاولت الترجمة حرفيا مستفيدا من مفردات شرح بانت سعاد لمحمد بن عمر الاسكليبي رحمه الله وانتهيت من الترجمة قبيل عيد الفطر عام ١٩٩٧ ميلاديا. محمد جابر أستاذ مساعد في اللغة العربية بكلية الإلهيات بمدينة جوروم)